

УДК 330.101.541(477)

РЕФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ ЯК ПЕРЕДУМОВА РАДИКАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ: ДОСВІД ГРУЗІЇ ТА УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

А. Лисачок

студентка 2 курсу групи ФіК-21, навчально-науковий інститут економіки та менеджменту
Науковий керівник – старший викладач О. І. Красновська

*Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна*

Стаття присвячена розгляду базових складових податкової реформи в Грузії, порівняльному аналізу ключових вітчизняних податкових нововведень та визначенню пов'язаних з ними подальших перспектив розвитку економіки України.

Ключові слова: економічний прорив, податкова реформа, детінізація економіки.

Статья посвящена рассмотрению базисных составляющих налоговой реформы в Грузии, сравнительному анализу ключевых отечественных налоговых нововведений и определению связанных с ними дальнейших перспектив развития экономики Украины.

Ключевые слова: экономический прорыв, налоговая реформа, детенизация экономики.

Article deals with Georgia tax reform basics, comparative analysis of key domestic tax innovations, and further perspectives of Ukrainian economy development.

Keywords: economic breakthrough, tax reforms, economy de-shadowing.

Досвід багатьох країн світу, яким вдалося здійснити економічний прорив, засвідчує, що найважливішою складовою і пусковим механізмом радикальних економічних перетворень передусім виступає реформа системи оподаткування. Реформування податкової системи, здійснюване з метою активізації економічної діяльності, дозволяє шляхом стимулювання розвитку підприємництва та його детінізації, залучення інвестицій створити передумови для зростання обсягів національного виробництва, зайнятості та доходів. Одним з прикладів вдалої лібералізації податкового режиму може слугувати досвід реформ в Грузії, особливо цінний для вітчизняної економіки з огляду на схожість багатьох стартових умов.

Актуальність проблеми засвідчують численні наукові публікації провідних вітчизняних економістів, таких як В. Андрущенко, З. Варналій, Г. Василевська, П. Гайдуцький, В. Геєць, Я. Жаліло, А. Крисоватий, А. Соколовська, Л. Тарангул та ін., присвячені розгляду різних аспектів реформування вітчизняної податкової системи, у тому числі з врахуванням досвіду грузинських реформ (Л. Буракова, А. Зубрицький та ін.).

Метою статті є розгляд базових складових податкової реформи в Грузії, порівняльний аналіз ключових вітчизняних податкових нововведень та визначення пов'язаних з ними подальших перспектив розвитку економіки України.

На початку 2000-х рр. Грузія, за оцінкою архітектора економічних реформ – міністра економіки К. Бендукідзе, представляла собою «безуспішну країну», яка перебувала у стані глибокої фінансової та економічної кризи. Країна потерпала від високого рівня корупції, яка поширилася на всі сектори економіки (державне управління, освіту, охорону здоров'я та ін.), практично непрацюючої податкової системи з непомірним податковим навантаженням на суб'єктів економіки, енергетичної кризи та багатьох інших соціально-економічних проблем. «Революція троянд» 2003 р. надала Грузії шанс здійснити радикальні економічні перетворення, найважливішим кроком до яких стала податкова реформа.

Реформа системи оподаткування була покликана стимулювати економічну активність шляхом вирішення двох основних завдань: скорочення податкового навантаження на бізнес та спрощення адміністрування податків. Згідно з новим податковим кодексом [3] число податків у 2005 р. скоротилося втричі – з 22 до 7 (податок на прибуток підприємств, прибутковий податок – податок на доходи фізичних осіб, соціальний податок, ПДВ, акцизи, майновий податок, податок на імпорт), з 2008 р. – до 6 внаслідок об'єднання прибуткового та соціального податків. Були суттєво знижені ставки оподаткування. Зокрема, соціальний податок, який у 2004 р. становив 33%, з 2005 р. був визначений у 20%. Після злиття прибуткового і соціального податків ставка єдиного податку становила 26%, потім була знижена до 20% з перспективою подальшого зниження до 18% у 2013 р. і до 15% у 2014 р., що дозволило значно знизити фіскальний тиск на фонд оплати праці. Була також встановлена низька (на рівні 15%) ставка податку на прибуток підприємств. ПДВ знижено з 20% до 18%. Одночасна ліквідація більшості податкових пільг сприяла створенню єдиних і рівних умов для ведення бізнесу.

Вже через п'ять років від початку реформи режим оподаткування в Грузії оцінювався як один з найбільш ліберальних у світі: у рейтингу Tax Misery Index журналу Forbes вона була четвертою після Катару, Об'єднаних Арабських Еміратів та Гонконгу - країн з найлегшим податковим тягарем [1, ст. 95]. Зменшення податкових надходжень через зниження ставок оподаткування значною мірою компенсувалося за рахунок розширення податкової бази та підвищення податкової дисципліни. Число зареєстрованих платників податків у 2007 р. зросло на 86% порівняно з дореформеним 2004 р. Якщо у 2003 р. податкові надходження до консолідованого бюджету Грузії становили 469 млн. дол., то у 2007 р. – 2,2 млрд. дол., з поправкою на інфляцію збільшення становило 2,7 рази [1, ст. 95]. Таким чином, результати податкової реформи в Грузії підтвердили закономірність, описану макроекономічною моделлю кривої А.Лаффера: зниження ставок оподаткування призвело до збільшення податкових надходжень до державного бюджету, заохотивши бізнес вийти з тіні та виконавши при цьому стимулювальну функцію антикризового чинника.

Іншою дієвою складовою податкової реформи, яка також сприяла детінізації економіки, стала податкова амністія. Законом «Про амністію та легалізацію незадекларованих фінансових зобов'язань та майна» було передбачено одноразове анулювання наявної станом на 1.01.2004 р. прихованої податкової заборгованості для тих суб'єктів економічної діяльності, проти яких не порушувалися кримінальні справи. Такими суб'єктами були майже 95% платників податків [1, ст. 89].

Важливою складовою податкової реформи, яка сприяла зменшенню податкового тиску та стимулюванню інвестицій, стало запровадження 100%-ї амортизації капітальних витрат. Замість поширеного у багатьох країнах світу механізму поступового перенесення вартості основного капіталу в Грузії будь-яка компанія отримала право віднести свої капітальні витрати на видаткову частину в рік здійснення цих витрат. З точки зору податкового обліку компанії мали збиток, який можна було відобразити у звітності протягом п'яти років і, відповідно, не сплачувати податок на прибуток. Було також прийнято рішення про повернення ПДВ по капітальних операціях, пов'язаних з інвестиціями в основні фонди, котрі сприяють розширенню виробничих можливостей підприємницького сектора. Для інвесторів повернення ПДВ разом з можливістю 100%-ї амортизації основного капіталу означало суттєве зменшення податкового тиску: доки інвестиції не будуть перекриті доходами компанія повинна сплачувати тільки податок на майно і податок на доходи фізичних осіб. Запроваджений механізм виявився дієвим щодо поліпшення інвестиційного середовища і залучення в країну нових інвестицій.

В результаті податкової та інших соціально-економічних реформ Грузія суттєво покращила свої позиції у світових економічних рейтингах. У рейтингу економічної свободи міжнародної організації «Інститут Фрейзера» Грузія у 2014 р. посіла 16 місце, закріпивши

свій статус вільної економіки поряд з розвиненими країнами ОЕСР [8]. За показником легкості ведення бізнесу (Ease of Doing Business), який щорічно розраховується Світовим банком, вона піднялася з 100-го місця у 2006 р. до 15-го у 2014 р. [4]. За Індексом сприйняття корупції Transparency International Грузія, яка у 2006 р. займала 99 рейтингову позицію з 163 країн, у 2014 р. перемістилася на 50-те місце зі 175 досліджуваних країн [5]. За даними МВФ, протягом 2007-2013 рр. Грузія мала одні з найвищих у світі темпи економічного зростання – рекордні 12% у 2007 р. і навіть у кризовому 2011 р. – 6,5%. Протягом 2003-2009 рр. обсяг надходжень до державного бюджету Грузії зріс у 10 разів – з 400 млн. до 4 млрд. доларів. За цей же час середня заробітна плата зросла у понад 4 рази, а мінімальна пенсія була збільшена у понад 7 разів. Протягом 2003-2007 рр. зовнішній борг Грузії зменшився з 46,3% ВВП до 18,1% [6]. Ці вражаючі показники не лише засвідчують високу результативність проведених в Грузії реформ, а й можуть слугувати аргументом і орієнтиром для вітчизняної економіки, яка робить чергову спробу радикальних змін.

Пакет вітчизняних соціально-економічних реформ, як грузинських, спрямований на формування сприятливого економічного середовища для розвитку підприємництва, залучення інвестицій, детінізації економіки та створення передумов для подальшого економічного зростання. Проект реформування податкової системи в Україні у загальних рисах нагадує грузинський [7], проте одразу після офіційного внесення змін до Податкового кодексу України виявилися колізії, котрі ставлять під сумнів досягнення мети..

Як і в Грузії, в Україні відбулося суттєве скорочення числа податків. Однак попри намір уряду скоротити їх кількість із 22 до 9, фактичне число податків є більшим і нині становить 12. Серед них 7 загальнодержавних податків – податок на прибуток підприємств, податок на доходи фізичних осіб, податок на додану вартість, акцизний податок, екологічний податок, рентна плата, мито; 2 місцевих податки – податок на майно та єдиний податок і 2 місцевих збори – збір за місяць для паркування транспортних засобів та туристичний збір, а також 1 тимчасовий податок – військовий збір.

Однак чимало експертів вважають, що замість очікуваного зменшення податкового тягаря відбулася лише його трансформація. При цьому був введений цілий ряд галузевих податків, які фактично збільшують фіскальний тиск на окремі галузі. Зокрема аграріям скасували відшкодування ПДВ при експорті, фіксований сільськогосподарський податок та підвищили земельний збір. Представники аграрного сектора оцінюють втрати від скасування відшкодування ПДВ приблизно у 1,4 млрд. дол., а від усіх нововведень очікують падіння врожайності на 30%, зменшення капітальних інвестицій, зменшення валютних надходжень від експорту майже на 3 млрд. дол., скорочення працівників агрокомпаній на 60 тис. осіб, збільшення оподаткування з гектара у понад 19 разів [9].

На тлі загального зменшення числа податків з'явилися нові, – наприклад, додатковий акциз у сфері роздрібного продажу алкогольних напоїв та тютюнових виробів, а також палива (5% від обороту), який перераховуватиметься до місцевих бюджетів; податок на власників легкових машин з об'ємом двигуна від 3 л і вище і віком не більше п'яти років. Останній, встановлений за задумом як податок на розкішні автомобілі, навряд чи виконуватиме свою функцію, оскільки не прив'язаний до вартості самого авто.

Найрадикальнішим податковим нововведенням уряд вважав різке зниження єдиного соціального внеску із 41% до 16,4%, яке повинно вивести зарплати українців із тіньових «конвертів». Проте умови його запровадження (підприємство повинно впродовж року збільшити обсяг заробітної плати на 30% від поточного, а середня зарплата на підприємстві повинна перевищувати три мінімальні) з врахуванням кризового стану в економіці, скорочення обсягів виробництва і зайнятості, позбавляють можливості отримати цю преференцію не лише тих, хто не захоче виводити з «тіні» зарплати своїх працівників, але й більшість підприємств, які не мали тіньових виплат. При цьому підвищено податок на доходи фізичних осіб: з 2015 року його ставка встановлена на рівні 20% проти 17% в

минулому році. Полегшення податкового тягаря зможуть відчути хіба що платники єдиного податку, яким знизили ставки з 3-5-7% до 2-4%.

Переважно негативні оцінки податкових нововведень в Україні виявило опитування, проведене Європейською Бізнес Асоціацією (ЕВА), яка об'єднує приблизно 900 європейських, міжнародних та вітчизняних компаній. Через півтора місяця від початку податкової реформи 62% опитаних фінансових директорів, бухгалтерів і фінансистів (всього 75 представників великого та середнього європейського бізнесу, який працює в Україні) сприйняли податкові новації негативно через незадовільний порядок їх впровадження, недоопрацьованість багатьох норм та відсутність комплексного підходу до реформи податкової системи. Більшість (61%) респондентів вважають, що скорочення числа податків та зборів не здатне реально зменшити фіскальне навантаження. Ще більший відсоток респондентів (80%) негативно оцінюють результати впровадження нової прогресивної шкали ставок податку на доходи фізичних осіб і переконані, що цей крок не сприятиме легалізації заробітних плат. Кращими є оцінки реформування єдиного податку та введення мораторію на податкові перевірки малого бізнесу. Песимістично налаштовані щодо нього лише 32% респондентів, а 30% очікують позитивних змін від таких нововведень. В цілому представники ЕВА оцінюють податкове навантаження на легальний бізнес в Україні у 2015 році як таке, що збільшилось [10].

Проведений порівняльний аналіз основних складових податкових реформ у двох країнах засвідчує, що Україні, на відміну від Грузії, навряд чи вдасться відійти від традиційної конфіскаційної моделі оподаткування, а реальне зростання фіскального тиску унеможливить так необхідну в умовах кризи активізацію економічної діяльності.

1. Буракова Л. А. Почему у Грузии получилось / Л. А. Буракова. – М.: Юнайтед Пресс, 2011. – 271 с.
2. Зубрицький А. І. Реформи фінансової системи Грузії: Позитивний досвід для України [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://ndi-fp.asta.edu.ua/thesis/62/#.VQwIXMdwTQY>
3. Georgia Pocket Tax Book 2011 [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.pwc.com/ge/en/assets/pdf/ge_pocket_tax_book_2011_.pdf.
4. Офіційний Інтернет-портал проекту Світового Банку „Doing Business” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.doingbusiness.org/>
5. Офіційний Інтернет-портал Світової антикорупційної коаліції „Transparency International” [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.transparency.org/>
6. Варченко І. Реформи в Грузії 2004-2012 рр.: уроки для України [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://blogs.lb.ua/ivan_varchenko/283375_reformi_gruzii_20042012_rokiv.html
7. Закон України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи" [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/71-19>.
8. Бизнес за рубежом : как открыть компанию в Грузии / Международная ассоциация успешного бизнеса [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://maub.com.ua/n/v/2135>.
9. Потрапили під прес [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www/ukr.media/politics/226395/>
10. Європейський бізнес негативно оцінює податкові реформи в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eurointegration.com.ua/news/2015/02/11/7030724/>